

Essayets prøvelse

MARIANNE PING HUANG

I februar 1998 blev der i et samarbejde mellem Institut for Litteraturhistorie ved Århus Universitet og tidsskriftet *Passage* afholdt et symposium om 'Det gode essay'. Deltagerne var skønlitterære forfattere og akademiske skribenter og kritikere fra de skandinaviske lande, fælles for deltagerne var at de også var essayister og allerede her må der naturligvis skelnes, de var nemlig essayister af vidt forskelligt stilistisk og reflektorisk temperament – også når man undtager forskellen mellem akademisk og skønlitterær orientering, et skel som ofte udviskes hvor andre og mere bevægelige forskelle og ligheder træder frem, de enkelte essays imellem.

Det foreliggende nummer af *Passage* er planlagt parallelt med symposiet, hvor en del af bidragene blev givet i mundtlig form og dannede grundlag for diskussioner. Vi skal ikke undlade igen at takke såvel skribenterne som deltagerne ved symposiet for engagementet i denne besværlige genstand, dette essay, der er så mangfoldig at man næppe – når man nærmer sig sagen i det konkrete – kan tale om én genre, ligesom og måske endda fordi essayet selv rækker ud imod alverdens diversitet i refleksion, sig selv inklusive.

Trods det at en regelfast og almen genredefinition må vige pladsen for tilnærmelsens konkrete karakter og forbindelse til den specifikke genstand mellem verdens mange ting og taler som overvejes i netop dette eller hint essay, synes der alligevel, når man læser og når man skriver essays, at være træk som vækker genkendelse. Især essayets reflektoriske karakter, som åbner det mod sine litteraturhistoriske forformer, brevet og dialogen. Hvor en alt for håndfast genrebestemmelse klæder essayet i en dårligtstående dragt, kan man alligevel overveje konstitutive snit som forudsættes, også når essayet snarere be-

tragtes som en reflekterende måde at nærme sig noget på end som en given form at udfylde.

I vore egne diskussioner af essayets form og kritiske potentiale har Adornos essay „Essayet som form“ været et tilbagevendende omdrejningspunkt. Essayet, som nu er oversat til dansk, udgør en art akse i nummeret. Adornos essay er vel først og fremmest et filosofisk essay, men rummer i sine formovervejelser indsigter, som i høj grad er givende for arbejdet med andre typer af essays. Væsentligt er det imidlertid også at Adorno i „Essayet som form“ viser den essayistiske stils reflektoriske individualitet, tænkningens forpligtede og konkrete karakterfuldhed og åbenhed. Vor glæde ved netop dette essay om essayet skal imidlertid ikke forstås således at budene på essayets funktion hos Adorno alene er svaret på, hvad essayet kan.

Baggrunden for vores opfordring til skandinaviske og centraleuropæiske essayister om at bidrage til en refleksion af hvad 'det gode essay' kan være er, at essayet igennem det seneste decennium har tegnet sig stadig tydeligere som en form, hvori der – som forfatteren og essayisten Jens Chr. Grøndahl har sagt – igen kan tales „indefra og ud“, „fordi alt endnu ikke er sagt“. Essayet har altså et anliggende, som er påtrængende og som må prøves.

Essayet er ikke en skønlitterær form, men en måde at forbinde sig med *blandt andet* kunsten gennem refleksion. Essayet har heller ikke teoriens form, men det lader os se refleksionen udfolde sig. Essayet er imidlertid ikke uden form og dets form er nøje overvejet; essayet er hverken tankens umiddelbare bevægelse eller oplevelsens umiddelbare udtryk.

Snarere end at være en genre, der hører under enten skøn- eller faglitteratur, er essayet en refleksions- og fremstillingsform, der udfolder sig inden for forskellige områder, således at vi kan tale om eksempelvis det politiske essay, det kulturkritiske essay, det kunstkritiske essay, det litterære essay osv. Genstandenes forskellighed til trods har de mange områder for essayistisk skribentvirksomhed det til fælles at der skrives i en åbenhed, i en overvejelse af og i en variation over de begreber der gøres brug af. Der skrives i bestandige skift af position og perspektiv og der skrives med respekt for såvel overvejjens lavmælted, dens tilnærmelse, som dens vilje til skelnen, i et karskt understatement, der turnerer holdning uden om såvel definition som proklamation.

Essayet er derfor personligt, der antages en distinkt stemme; det er båret af en persona. Men essayet er aldrig privat, fordi dets stemme taler til andre. Essayet kan forekomme let i sin tone, men det er hverken skødesløst eller uforpligtet, blot er det ikke forpligtet af at ende sin refleksion i et svar. Essayet synes snarere forpligtet af muligheden for – og håbet om – at blive besvaret. Det er dialogisk. Derfor får det sin karakterfuldhed gennem såvel indadvendthed som udadvendthed. Vekselvirkningen herimellem er essayets særlige formtagning, det er hér dets litterære kvaliteter og kritiske potentiale kan findes.

Essayet er hverken bestemt ved at tage særlige genstande under overvejelse eller ved at være underlagt en genrekonvention i sædvanlig forstand. Essayet har imidlertid sin egen form, bestemt af at have et anliggende og af refleksionens særlige forhold til sin genstand – essayet er først og fremmest en måde, en modus.

At forsøge sig og at prøve sig, er essayets modus.

At forsøge sig, naturligvis, fordi essayet – som den danske digter og essayist Niels Frank siger – „er nødt til at opfinde sine regler *as it goes along*.“ Men at prøve sig; er essayet da også en prøvelse? Hvis prøvelse er overvejelse og afvejelse, så igen, naturligvis, men i sine *Essais* skriver Michel de Montaigne også at dette forsøg er „une rude et perilleus

essay“, altså i næsten fysisk forstand strabasserende og udfordrende: en styrkeprøve og en eksercits.

Hvad prøves da i denne form? Prøven står med genstanden for overvejelse – det være sig en ting, en situation eller et begreb. Prøven står således også med læseren, som skal følge essayets hér og dér, som skal indstilles på essayets øjeblik, hvor skarphed og lethed træder i forbindelse. Prøven står ikke mindst – og hvem viser det bedre end Montaigne – med essayets stemme, dette jeg der skelner, *distingo* – ikke metodisk fremadskridende, men i en erfarende nybrydning, hvorigennem verden udlægges i sin diversitet og partikularitet.

Derved forbliver essayet både distinkt og diskret, en form hvori verdens foranderlighed omgås i en varsom, og dog villet, prøvelse. Derfor kan Adorno i sit essay om essayet tale om både lykke og raseri; essayet taler – om sin genstand, til sin læser, og om refleksionens lykke og klage:

Essayet fastholder nu netop – gennem den fremstillingens autonomi, hvorved den adskiller sig fra den videnskabelige meddelelse – spor af det kommunikative [...]. Den tilfredsstillelse som retorikken vil berede tilhøreren, sublimeres i essayet til idéen om lykken ved et frit forhold til genstanden [...]

Essayets genstand er imidlertid det nye som nyt, som noget der ikke lader sig oversætte tilbage til det gamle, i dets bestående former. Idet essayet reflekterer sin genstand så at sige uden vold, bliver det samtidig til en stum klage over at sandheden forrådt lykken, og dermed også sig selv; og denne klage er det som nedkalder vreden over essayet.

Det gode essay er et umetodisk forsøg og dermed også tankens både lykkelige og rasende anstrengelse. Gennem refleksioner over det endnu eller igen ubestemt, det partikulære og det foranderlige bliver det gode essay et vidnesbyrd, der i sin bevægelighed fokuserer på noget uset og upåagtet ved den genstand som betragtes.

Essayet er på én gang en hørbar stemme og en stemmeføring, som søger svar, for i essayet taler en skelnen – ikke indadvendt og for sig selv, men fra sig selv og ud over sig selv.